

УДК 346.7.656

В.В. РОДІНА, Донецький юридичний інститут МВС України

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖІВ, ПАСАЖИРІВ ТА БАГАЖУ МІСЬКИМ ЕЛЕКТРОТРАНСПОРТОМ

Ключові слова: міський електричний транспорт, вантаж, пасажир, багаж, міське підпорядкування, господарська практика, електродвигун, рейки

Міський електричний транспорт є прогресивним сучасним видом транспорту, що динамічно розвивається. Проте в його правовому регулюванні існує значна кількість прогалин. При цьому вітчизняні та російські вчені у галузі транспортного права М.К. Александров-Дольник, І.В. Булгакова, В.К. Гіжевський, Е.Ф. Демський, В.В. Кадала, О.В. Клепікова, Д.К. Медведєв, А.В. Мілашевич, В.Й. Разводовський, А.М. Редзюк, М.Л. Шелухін та ін. досліджували в основному загальні питання транспортного права або правове регулювання господарської діяльності чи управління залізничним, водним, автомобільним видами транспорту. А міський електротранспорт залишається поза увагою як вчених, так і законодавця. Сказане підтверджує актуальність дослідження загальних питань перевезення вантажів, пасажирів і багажу міським електротранспортом.

Тому метою статті є визначення доктринального поняття «Перевезення вантажів, пасажирів та багажу міським електротранспортом». Новизна статті полягає у наданні такого поняття.

Як бачимо, досліджуване поняття складається з кількох слів, що ускладнює завдання. Тому спочатку необхідно дослідити походження та тлумачення кожного зі складових. Після цього можна буде поєднати кілька слів в єдине загальне поняття, яке буде доктрина-

льним. На основі нього у наступних роботах можна буде провести порівняння із легальним поняттям, визначити недосконалості та зробити пропозиції щодо оптимізації предмета дослідження.

Удосконалення доктринального поняття сприятиме однозначності трактування змісту відповідної господарської та підприємницької діяльності, що здійснюється її суб'єктами; визначеності органів державного і місцевого контролю у цій сфері, обранню ними засобів регулюючого впливу на перевізників вантажів, пасажирів та багажу міським електротранспортом та інші підприємства, установи й організації, що функціонують у цій сфері. Досліджувані правовідносини мають свої особливості у порівнянні із правовідносинами, що існують при перевезенні пасажирів, вантажів, багажу авіаційним, морським, річковим, трубопровідним, автомобільним транспортом і таксі. Найбільш близькими є правовідносини, що виникають при здійсненні перевезень автомобільним транспортом і таксі. Інші правовідносини у сфері транспорту знаходяться далі (мають більше відмінностей), а правовідносини із надання різного роду послуг – ще далі (надання медичних, освітніх, страхових послуг, послуг зв'язку тощо).

Родовим словом у досліджуваному понятті є слово «перевезення». Воно визначається словом «возити». Великий сучасний словник української мови визначає, що слово «возити» є недоконаним видом перехідного дієслова, перше значення якого означає переміщувати, пересувати, доставляти кого-, що-небудь машиною, возом та ін., а друге – волочити, тягати що-небудь [1, с.199].

С.І. Ожегов визначав, що слово «перевезти» означає: 1. Перемістити, везучи через який-небудь простір. 2. Везучи, доставити з одного місця до іншого [2, с.490]. В. Даль вважав, що «перевозити» означає доставляти з одного місця до іншого, на конях чи іншою худобою, або на возах, санях, вручну чи на судах, поромах, плотах тощо [3, с.39–40]. Схоже визначення дає новий тлумачний сло-

вник української мови: перевозити – везучи, переміщувати з одного місця на інше, змінювати місце розташування; везучи, переміщувати кого-небудь на інше місце проживання, перебування [4, с.248–249].

Отже, слово «перевезення» означає переміщення людини або речі через певний простір з одного місця до іншого за допомогою машини або механічного засобу.

Перевезення міським електротранспортом вітчизняним законодавством на види не класифікуються. За аналогією можна застосувати класифікацію автотранспортних перевезень на місцеві, міжміські, міжреспубліканські та міжнародні перевезення [5]. Останні два види перевезень міським електротранспортом не здійснюються. Серед місцевих можна виділити міські – в межах міста, приміські – за межі міста; серед міжміських можна назвати лише внутрішньо обласні. Міжміські внутрішньо обласні перевезення здійснюються міським електротранспортом в АРК. Особливістю міського електротранспорту є можливість виділення підземного, наземного і надземного транспорту. Їхні особливості, безумовно, необхідно враховувати при визначенні як самого досліджуваного поняття, так і особливостей правового статусу підприємств міського електротранспорту та адміністративно-правового регулювання їх діяльності.

Похідним від слова «перевезення» є слово «поїздка», яке найчастіше передбачає разову акцію. В залежності від цілей та місця призначення поїздки протягом доби у межах міста класифікують наступним чином:

- поїздки робочого характеру, що здійснюються до місця праці;
- поїздки за покупками до торговельних точок;
- поїздки соціального характеру (наприклад, до друзів);
- рекреаційні поїздки – поїздки до місць відпочинку (до барів, ресторанів, парків, морського узбережжя, стадіонів тощо);
- поїздки ділового характеру, пов'язані з трудовою діяльністю;

– поїздки навчального характеру, що здійснюються до навчальних закладів;

– поїздки додому, які закінчуються місцем проживання [6, с.44–45].

Споживач послуг підприємств міського електротранспорту найчастіше є пасажиром (хоча може бути і вантажовідправником чи вантажоотримувачем). Слово «пасажир» в українську мову прийшло з французької мови (passager). Воно означає особу, яка здійснює поїздку в транспортному засобі не в якості водія, машиніста або пілота [7, с.508]. Раніше слово «пасажир» означало подорожнього, дорожнього мандрівника, приїжджого; особу, яка їде сухим шляхом або водою, суспільним та всякому доступним порядком [3, с.21]. Російський юридичний словник пов'язує перевезення пасажирів із договором: пасажири (від англійського passengers) – особи, за винятком членів екіпажу, які перевозяться транспортним засобом згідно з договором перевезення [8, с.428]. Зрозуміло, що не завжди між пасажиром та перевізником укладається договір перевезення. Проте, якщо вважати договір укладеним у момент купівлі разового або строкового проїзного квитка, то таке визначення є вірним.

В інших джерелах слово «пасажир» означає людину, яка здійснює поїздку поїздом, пароплавом, літаком та ін.; подорожанина, подорожнього, мандрівця [9, с.216]; людину, яка здійснює перевезення поїздом, пароплавом або іншим видом транспорту [2, с.484].

Легальне визначення поняття «пасажир» спирається на два із перелічених критерії: 1) фізична особа; 2) непричетність до керування.

У статті 1 Закону України «Про міський електричний транспорт» пасажир визначається як фізична особа, яка користується транспортним засобом, перебуваючи в ньому, але не причетна до керування ним [10].

Крім пасажирів та їхнього багажу міським електротранспортом можуть перевозитися і різні групи вантажів.

Слово «вантаж» означає товар, що приймається для перевезення [2, с.142], означає

об'єкт дії по відношенню до дієслова «вантажити», – сам предмет, усе що завантажено, поклажа, товар на судні [11, с.400], або означає речі, товари, що перевозяться або призначені для перевезення (рідше для перенесення) [1, с.111; 9, с.223]. При цьому повинні вказуватися транспортні характеристики (упаковка, умови перевезення та складування тощо) вантажу, які впливають на ціну перевезення [8, с.122].

За різними критеріями виділяються різні види вантажів, що перевозяться різними видами транспорту. Так, за видами продукції вантажі поділяються на:

- продукцію сільського господарства;
- продукцію лісової, деревообробної і целюлозно-паперової промисловості;
- руди металічні;
- продукцію паливно-енергетичної промисловості;
- мінеральну сировину, мінерально-будівельні матеріали та вироби;
- продукцію металургійної промисловості;
- продукцію хімічної промисловості;
- продукцію харчової, м'ясо-молочної та рибно-промисловості;
- промислові товари народного споживання;
- продукцію машинобудування, приладобудування і металообробної промисловості;
- інші вантажі.

За фізичним станом вантажі поділяються на: тверді, рідкі та газоподібні.

За наявності тари вантажі поділяються на ті, для яких потрібна тара, і ті, для яких вона не потрібна.

За способом навантаження і розвантаження вантажі поділяються на: штучні, сипучі, навалочні і наливні.

За своїми властивостями вантажі поділяються на: швидкопсувні, живі, небезпечні, антисанітарні, великовагові, великогабаритні та ін. [12, с.353–354]. Зрозуміло, що з одного боку, засобами міського електричного транспорту можна перевозити будь-які із названих груп та видів товарів. Однак на практиці для більшості вантажів така можливість є скоріше

теоретичною, оскільки дуже нечасто міським електротранспортом здійснюється перевезення руд металів або продукції лісової, деревообробної і целюлозно-паперової промисловості. В залежності від видів вантажів спеціальним законодавством може бути передбачено окремі особливості перевезення. Проте міський електротранспорт орієнтований на перевезення саме пасажирів та багажу. Перевезення вантажів може бути викликано запровадженням надзвичайної ситуації або перевезенням вантажів для власних потреб міста чи самого підприємства міського електричного транспорту. У цьому випадку засоби міського електричного транспорту можна буде вважати скоріше засобами відомчого транспорту, призначеного для задоволення власних потреб і забезпечення виконання ремонтів господарським способом. Тому крім перевезення пасажирів більшою мірою нас буде цікавити перевезення багажу.

Слово «багаж» прийшло в Україну із Франції та означає поклажу, пожитки, речі, скарб, майно, особливо дорожні [11, с.35]; упаковані для відправлення поїздом, пароплавом, літаком тощо речі, вантаж пасажирів [2, с.31]. Як бачимо, С.І. Ожегов визначає багаж через вантаж пасажирів.

В інших джерелах багаж означає клажу, пакунки, речі пасажирів, спакзовані для перевезення різними видами транспорту [9, с.70; 1, с.51]; речі, інші матеріальні цінності, які відправляються пасажиром для особистих побутових цілей за окрему платню, що здаються ним для перевезення під відповідальність транспортної організації [8, с.35].

Слово «транспорт» походить від латинського «transporto» – переносити, перемістити, перевозити, тобто означає переміщення людей та вантажів і являє собою одну із найважливіших галузей суспільного матеріального виробництва [13, с.154]; галузь народного господарства, що здійснює перевезення пасажирів і вантажів [7, с.686; 14, с.584; 8, с.645]. С.І. Ожегов визначав слово «транспорт» як галузь народного

господарства, пов'язану з перевезенням людей і вантажів, або як той чи інший вид засобів перевезення [2, с.795]. В. Даль визначав слово «транспорт» як перевезення товарів, доставку; перевізне вантажне казенне судно [15, с.426]. Сучасні тлумачні словники подають декілька значень слова «транспорт»: 1. Галузь господарства, що різними видами засобів здійснює перевезення пасажирів, доставляння, переміщення вантажів та ін. 2. Той чи інший вид перевізних засобів. 3. Будь-який засіб перевезення, а також сукупність таких засобів. 4. Перевізні засоби певного територіального підпорядкування. 5. Певна ділянка перевезень, а також сукупність перевізних засобів, що обслуговує її [1, с.1469; 16, с.560; 17, с.902]; у широкому сенсі слово «транспорт» означає галузь матеріального виробництва, пов'язану із пересуванням людей та вантажів; перевізні засоби... [18, с.650].

Сучасний юридичний словник визначає прихід слова «транспорт» до української мови із французької та німецької, де існувало слово «transport», яке у свою чергу походить від латинського «transportare» – переносити, переміщувати. Тому зараз під цим словом розуміється галузь народного господарства, покликана забезпечити економічні, організаційні та соціальні зв'язки різних сфер економіки і задовольнити потреби суспільного виробництва та населення в перевезеннях [19, с.119]. При цьому основною метою господарської діяльності підприємств транспорту автори словника визначають перевезення пасажирів, вантажів, багажу та пошти, надання інших транспортних послуг, перевезення та ремонт транспортних засобів і шляхів сполучення. О.В. Клепікова пропонує під транспортом розуміти сукупність механічних засобів, за допомогою яких здійснюються перевезення, а також увесь виробничо-технологічний комплекс, за допомогою якого надаються послуги з перевезення та інші транспортні послуги споживачам [20, с.108]. У цьому немає сумнівів. Інші автори під словом «транспорт»

розуміють сукупність механічних засобів перевезень, виробничо-технологічного комплексу, організацій і підприємств, призначених для забезпечення потреб суспільного виробництва і населення країни в перевезеннях у внутрішньому та міжнародному сполученнях і надання інших транспортних послуг усім споживачам [12, с.8].

Отже, слово «транспорт» уже означає переміщення, перевезення або перенесення людей чи матеріальних цінностей. Однак воно не вказує на об'єкт, яким будуть переміщуватися названі люди або цінності. На нього вказує словосполучення «міський електротранспорт».

Слово «електротранспорт» означає транспортні засоби, які працюють за допомогою електричного струму [1, с.347].

«Міський» є прикметником, утвореним від іменника «місто».

Слово «місто» (російською «город») – населене місце, визнане за місто, містом, якому уряд дав міське управління [11, с.380]. Іншими словами це великий населений пункт; адміністративний, торговий і культурний центр; город, град [21, с.651; 1, с.679]. Прикметник «міський» означає підпорядкування транспорту місцевій територіальній громаді. Саме таке значення слід застосовувати, а не перевезення всередині міста. Можна навести приклади найдовшого у світі міжміського тролейбусного маршруту Сімферополь – Алушта (52 км) – Ялта (86 км); міжміського тролейбусного маршруту Ургенч – Хіва (35 км) в Узбекистані; міжміського тролейбусного маршруту Тирасполь – Бендери (13 км) у Молдові [22].

Законом України «Про транспорт» у ст.21 «Єдина транспортна система України» передбачено, що серед іншого її становить транспорт загального користування (залізничний, морський, річковий, автомобільний і авіаційний, а також міський електротранспорт, у тому числі метрополітен) [23]. У свою чергу, ст.34 названого Закону визначено склад міського електротранспорту: підприємства міського електротранспорту, що здійснюють переве-

зення пасажирів, вантажів, багажу, пошти, рухомий склад, трамвайні і тролейбусні лінії, ремонтно-експлуатаційні депо, службові приміщення, фунікулери, канатні дороги, ескалатори, заводи по ремонту рухомого складу і виготовленню запасних частин, споруди енергетичного господарства та зв'язку, промислові, ремонтно-будівельні, торговельні та постачальницькі організації, навчальні заклади, науково-дослідні та проектно-конструкторські установи, заклади охорони здоров'я, відпочинку, фізичної культури і спорту та інші культурно-побутові заклади і підприємства, установи та організації незалежно від форм власності, що забезпечують роботу міського електротранспорту [23].

У пункті 1 ст.15 Закону України «Про міський електричний транспорт» визначається, що до складу міського електричного транспорту входять підприємства, що надають транспортні послуги, об'єкти міського електричного транспорту, системи електропостачання та зв'язку, будівлі та службові приміщення; у ст.1 цього Закону визначається перелік об'єктів міського електричного транспорту – рухомий склад, контактні мережі, тягові підстанції, колії трамвайні та метрополітену, а також споруди, призначені для забезпечення надання транспортних послуг [10]. Серед переліку об'єктів у цьому випадку відсутні об'єкти, що не використовуються безпосередньо у транспортних перевезеннях. Визначити чи є тут колізія між нормами більш загального та більш спеціального законів можна шляхом аналізу визначення поняття «транспортні послуги», що дається у тій же ст.1 Закону України «Про міський електричний транспорт»: перевезення пасажирів та їх багажу міським електричним транспортом, а також надання інших послуг, пов'язаних з таким перевезенням [10].

Якщо вважати, що, скажімо, науково-дослідні та проектно-конструкторські установи, заклади охорони здоров'я, відпочинку, фізичної культури і спорту надають послуги,

пов'язані з перевезенням, то можна вважати, що колізія відсутня. Це важливе питання, яке може мати негативне продовження в адміністративній та господарській практиці (скажімо, при наданні певних пільг, дотацій, цільових інновацій чи субсидій; відчуженні чи приватизації певних видів об'єктів міського електротранспорту; здійсненні державних закупівель тощо). Тому воно вимагає розгляду й у випадку необхідності – коригування. Найпростіше це можна зробити, шляхом заміни загальної норми Закону України «Про транспорт», бланкетною нормою, яка відсилатиме до норм більш спеціального Закону «Про міський електротранспорт». Так само логічно вчинити і з нормами, що розкривають склад та об'єкти інших видів транспорту, діяльність з перевезення якими визначається спеціальними законами та підзаконними актами.

Проте, усі ці норми більшою мірою стосуються визначення суб'єктів надання послуг з перевезення пасажирів, вантажів і багажу міським електротранспортом та об'єктів, за посередництва яких ця діяльність здійснюється. Легальне визначення самого поняття «міський електричний транспорт» наводиться у статті 1 Закону України «Про міський електричний транспорт»: складова частина єдиної транспортної системи, призначена для перевезення громадян трамваями, тролейбусами, поїздами метрополітену на маршрутах (лініях) відповідно до вимог життєзабезпечення населених пунктів [10].

Знаючи тлумачення кожного зі слів досліджуваного поняття можна дати доктринальне визначення останнього як «переміщення людей і матеріальних цінностей у необхідному напрямку у межах міста або на приміській території транспортним засобом міського підпорядкування на основі електродвигуна рейковими або безрейковими шляхами».

Таке визначення досліджуваного поняття може бути точним з точки зору забезпечення простоти і точності тлумачення, а тому може використовуватися як визначальна категорія

у дослідженні організаційно-правових засад здійснення перевезень міським електротранспортом, правового статусу учасників перевезень, їх відповідальності та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. – 1736 с.
2. Ожегов С. И. Словарь русского языка. – Изд. 5-е стереотип. – М. : Гос. издат. иностр. и нац. словарей, 1963. – 900 с.
3. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка / Даль В. – Т. 3: П. – М. : Рус. яз., 1990. – 555 с.
4. Новий тлумачний словник української мови : у 4-х т. – Т. 3. Обє-Роб. / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : Аконіт, 1998. – 927 с.
5. Постанова Ради Міністрів Української РСР «Про затвердження Статуту автомобільного транспорту УРСР» : від 27.06.1969 р., № 401 [Електронний ресурс. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=401-69-%EF.
6. Киров И. К. Пространственно-временные аспекты рынка городских пассажирских маршрутных перевозок / И. К. Киров // Маркетинг в России и за рубежом. – 2005. – № 2 (46). – С. 43–51.
7. Нечволод Л. І. Сучасний словник іншомовних слів / Нечволод Л. І. – Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2007. – 768 с.
8. Барихин А. Б. Большой юридический энциклопедический словарь / Барихин А. Б. – М. : Книжный мир, 2004. – 720 с.
9. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. – Т. 1. А–Є. / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : Аконіт, 1998. – 910 с.
10. Закон України «Про міський електричний транспорт» : від 29.06.2004 р., № 1914-IV // ВВР України. – 2004. – № 51. – Ст. 548.
11. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка / Даль В. – Т. 1: А–З. – М. : Рус. яз., 1989. – 699 с.
12. Транспортне право України : навч. посіб. / [Е. Ф. Демський, В. К. Гіжевський, С. Е. Демський, А. В. Мілашевич] ; за заг. ред. В. К. Гіжевського, Е. Ф. Демського. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 416 с.
13. Большая Советская Энциклопедия : в 30 т. / гл. ред. А. М. Прохоров. – Изд. 3-е. – М., 1977. – Т. 26. Тихоходки-Ульяново. – 624 с.
14. Словник іншомовних слів / уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – К. : Наукова думка, 2000. – 680 с.
15. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка / Даль В. – Т. 4: Р–V. – М. : Рус. яз., 1991. – 683 с.
16. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. – Т. 4. Роб–Я. / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : Аконіт, 1998. – 941 с.
17. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень / уклад. Л. О. Пустовіт та ін. – К. : Довіра, 2000. – 1018 с.
18. Словарь иностранных слов / под ред. И. В. Лехина, С. М. Локшиной, Ф. Н. Петрова (глав. ред.) и Л. С. Шаумяна. – Изд. 6-ое, перераб. и доп. – М. : Изд-во «Советская энциклопедия», 1964. – 784 с.
19. Юридична енциклопедія : в 6 т. Т. 6. Т–Я. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 2004. – 768 с.
20. Клепікова О. Окремі питання визначення транспортних засобів об'єктами майнових відносин у сфері господарювання / О. Клепікова // Вісник Київськ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Юридичні науки. – 2007. – № 74–76. – С. 108–114.
21. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. Т. 2. Ж–Обд. / Уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : Аконіт, 1998. – 910 с.

22. Троллейбус [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%80%D0%BE%D0%BB%D0%BB%D0%B5%D0%B9%D0%B1%D1%83%D1%81>

23. Закон України «Про транспорт» : від 10.11.1994 р., № 232/94-ВР // ВВР України. – 1994. – № 51. – Ст. 446.

Родина В. В. Щодо визначення поняття перевезення вантажів, пасажирів та багажу міським електротранспортом / В. В. Родина // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 661–667 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/1rvvbme.pdf>

Визначено доктринальне поняття «перевезення вантажів, пасажирів та багажу міським електричним транспортом»; на основі логіко-семантичного методу проведено аналіз складових та надано таке визначення.

Родина В.В. К определению понятия перевозки грузов, пассажиров и багажа городским электротранспортом

Определено доктринальное понятие «перевозка грузов, пассажиров и багажа городским электрическим транспортом»; на основе логико-семантического метода проведен анализ составляющих и дано такое определение.

Rodina V.V. In Relation to Determination of Concept of Transportation of Cargoes, Passengers and Luggage by a Public Electric Transport

Determine of doctrine definition «transportation of cargoes, passengers and luggage by a public electric transport» is devoted; on the basis of semantic method the analysis of components was conducted and such determination was given.

Форум права Форум